

N. PETRAȘCU

CARMEN SYLVA

SCHIȚĂ CRITICĂ

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BUCURESCI

—
IMPRIMERIA STATULUI

1899

N. PETRAȘCU

CARMEN SYLVA

SCHIȚĂ CRITICĂ

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BCU Cluj-Napoca

RBCFG 2008 04212

BUCURESCI

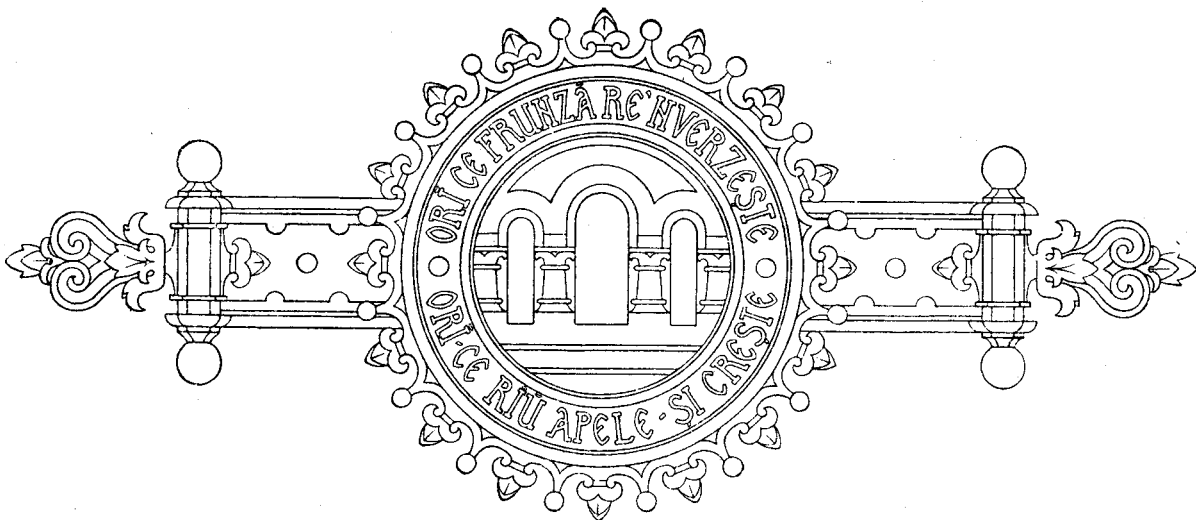
IMPRIMERIA STATULUI

1899

PINX N. GRIGORESCU

Carmen Sylva

CARMEN SYLVA¹⁾

Poetul are în viață o regiune a lui în care trăește. El nu face parte din mulțimea oamenilor, chiar când descrie viața acelei mulțimi. Din ziua trezirii lui ca poet, el părăsește pământul și pe semenii lui, și se avintă într'o zonă ideală, unde se transformă încetul cu încetul, se transfigurează ca un Christ în muntele Taborului. Adesea chiar în partea exterioară a vieții lui, el e deosebit de lumea cealaltă: se îmbracă mai altfel, își lasă părul lung, are atitudini particulare. Ce-î pentru poet, lumea noastră meschină, — alcătuită din gândiri spuse de alții, din cuvinte convenționale, cu care ne îmbrăcăm adesea sărăcia sufletului, prejudecățile și egoismul nostru strimt, — față de minunata lui lume ideală? În închipuirea-î creatoare răsar ideile nouă, imaginile vergine și curate, ca niște albeți alpestre, speranțele depărtate, tristețele tragice; el e un sfinx uriaș visând pe iluziile saū pe ruinele omenirii.

Simțirea lui încă e alta decât simțirea noastră. Ea e extraordinară, delicată, în neconținută vibrație. O impresie de rind, nebăgată în seamă de noi, pe el îl sguidue de fericire ori de durere. O rază de soare, intrată pe fereastră-î și culcată jos pe scinduri, este o lume întreagă de frumuseți: un foc de aur ce nu arde decât ochii lui. Un miros de floare îl transportă. O scrisoare sentimentală, o

¹⁾ Carmen Sylva — Elisabeta, Regina României — născută Princesă de Wied la ¹⁷/₂₉ Decembrie 1843 în Monrepos lângă Rin, a primit o instrucțiune serioasă, învățând limbile: franceză, engleză, italiană, suedeză și română, cu literaturile lor, muzica și pictura, compunând și executând admirabil la clavir, orgă și canto, și pictând — între altele Evangelia Curții de Argeș — cu o rară putere de fantazie; a călătorit în tot apusul Europei; a trăit câțva timp la Curțile din Berlin și St. Petersburg; s'a căsătorit la ³/₁₅ Noembrie 1869 cu Domnitorul României, Carol I, născând un singur copil, pe Princesa Maria, la 27 Septembrie 1870, moartă la 28 Martie 1874; a îmbrățișat, în urmă, un extraordinar câmp de activitate cultural și intelectual, întemeind societăți și așezăminte de binefacere, ca »Elisabeta«, »Furnica«, »Munca«, »Institutul Surzilor de caritate« etc.; a luat o parte activă în războiul de la 1877, îngrijind, cu o rară abnegațiune, ea însăși de răniți; a încurajat și încurajează cu o dragoste pururea vie tot ce se arată ca literatură și artă românească; a scris, cu o extraordinară încordare de muncă, volumele de poezie: *Stürme, Meine Ruh, Hexe, Jehovah, Heimath, Handwerkerlieder, Mein Rhein, Meertlieder, Mein Buch*, — în proză: *Handzeichnungen, Leidens Erdengang, Vom Amboss, Pelesch-Märchen, Pelesch in Dienst, Durch die Jahrhunderte, Das leben meines Bruders Otto*, — novelele și romanele: *Es Klopft, Ein Gebet, Deficit, Aus zwei Welten, Astra, Feldpost, Rache, In der irre*, — dramele: *Ulrandia, Meister Manole, Frauenmuth, Virful cu dor*, — în franțuzește: *Pensées d'une Reine*, etc.

frază muzicală, un peisaj, mîngăierea unei mâini, sunt atâtea cupe îmbătătoare, care îi produc emoțiuni ce-l ridică până la entuziasm, sau până la lacrimi. Impresiile ordinare sunt pentru el, cum ar fi, pentru noi, muritorii comuni, lucruri cu totul nouă și surprinzătoare: un soare la miezul nopții într'un fiord norvegian, o bucurie unică în felul ei, o durere nereparabilă. Nu știm dacă Lamartine a avut dreptate când a zis despre oamenii de știință:

Illes posèrent sur la nature

La main qui la mesure

Et la nature se glaça.

Ceeace însă nimeni nu va tăgădui e contrariul, adică că poeții privind natura, natura se aprinde sub cătarea lor.

»Pigmalion, zice Schiller, săruta marmura până ce obrazii înghețați ai statuei lui simțeau căldura sărutatului; tot așa sărut eu natura — cu ardoarea tinereții — până ce ea începe să respire, să se încălzească pe inima mea de poet; — până ce ea, împărțîșind simțirea mea, prinde glas și-mi răspunde; — până ce ea înțelege plîngerile inimii mele și-mi dă înapoi sărutatul de dragoste. Atunci, arborele, trandafirul, încep a trăi pentru mine; isvorul limpede îmi cântă un cântec dulce; până și ființele neînsuflețite pătrund în tresăririle vieții mele«.

Inchipuirea poetului îi umple mintea, încetul cu încetul, i-o stăpînește și aprinde în ea flacăra idealului, icoana de lumină la care el privește cu sfințenie toată viața, zi și noapte. Simțirea lui, plătindă din fire, rămîne pătrunsă de impresiile vieții, le păstrează urma întipărită mai adînc, se transformă în sentiment, al cărui răsnet nu-l mai poate înăbuși într'insul.

Poetul dar e o ființă venită pe lume ca să îndeplinească, cu darurile ce i-a hărăzit natura, o misiune, aceea de a făuri, prin inchipuirea și simțirea lui, idealuri și sentimente, adică partea cea mai înaltă și mai nobilă din sufletul omeneșc, și a ni le inocula în sufletul nostru al tuturor.

Unii din ei sunt ca fluturii ce sbor din plantă în plantă, și ne arată dulceața vieții, bucuria de a trăi. Alții, din potrivă, ne descoper năzuința sufletului nostru de a pătrunde în tainele vieții, și durerea sau rezemarea omenească față cu neclintita și muta orînduială a firii. Înălțarea acestora din urmă în lumea ideală se aseamănă cu acele jerbii de scînteii ce se ridică în nopțile de sărbători în aer, spre lumea stelelor, dar care, sfărîmându-se în avîntul lor, se întorc spre pămînt ca niște flori de lumină și se sting ușor, lăsându-ne în suflete imaginea frăgezimii lucrurilor pămîntești.

Pentru cei mai mulți din acești poeți emoțiile sunt averea sufletului lor; ele sunt ca sămînța pusă în pămînt, deasupra căreia impresiile zilnice vin, ca niște picături de ploae, de încolțesc și cresc sămînța. Adeseaori o singură emoție puternică se leagă, se împletește oarecum de sufletul lor, ca o iarbă acățătoare și trăește cu el în înfrățire toată viața. Orice întimplare, orice impresie trecătoare, va deștepta în sufletul lor amintirea acelei emoții, și parfumul amintirii se va răspîndi în aer sub formă de poezie.

În această din urmă categorie intră, după noi, poeta Carmen Sylva.

În adevăr, de câte ori, în anii săi fragezi, nu va fi fost mișcată copila Carmen Sylva în fața naturii și a vieții sale, ea, a cărei închipuire și simțire — după mărturisirea celor ce au cunoscut-o de mică — erau într'o agitare continuă? De la ferestrele castelului părintesc natura frumoasă a văii Rinului, cu pădurile ei seculare, cu undoirile apei Rinului, desfășurându-se ca un ștergar, cu liniile liniștite ale orizontului înconjurător; și mai în urmă peisajele pitorești ale Elveției, ale Rusiei, Angliei, Franței, Italiei și Suediei, văzute pe rind în călătoriile sale, au trebuit s'o impresioneze adînc. Viața sa apoi alcătuită atunci mai mult de îndelungi vegheri la căpătăiul a doi bolnavi, mama și fratele său, — și întreruptă de florii adolescenței de câte ori și-o fi văzut chipul blond și tîner în oglinzile lungi ale castelului, — la vîrsta la care e atîta poezie în viață — trebuia de asemenea să-i fi atins adîncul minții și inimii sale. Tot așa sufletul său a trebuit să fie mișcat puternic, cînd chemată, în vîrstă de 24 de ani, de Principele Carol — imagina căruia o păstrase în inima sa de cînd îl văzuse — și cînd străbăînd, cu cursul Dunării, de la obîrșia ei și pînă la Mare, i-se așternu pe tot lungul drumului florile și dorințele unui popor întreg. Și, cu toate acestea, floarea poeziei nu răsări în sufletul său. Ea nu se arătă, nu se văzu, decît în ziua cînd mica Itty, cum îi zicea mama sa, sbură de pe pămînt ca un fluture, lăsînd în umbra parcului de la Cotroceni o imagine de copil în marmura culcată printre flori, spunîndu-ne versetul din Evanghelie: „Nu plîngeți că nu-i moartă, ea doarme“.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Durerea atingînd-o atunci cu aripa-i grea, inima Carmen Sylvei fu sîngerată; sentimentul poetic își făcu drum la lumină. S'ar zice că germenii acestui sentiment nu încolțiră și nu răsăriră decît stropiți de ploaea lacrimilor sale. „Noi femeile, zice însăși Carmen Sylva, devenim poete ca și toamna care moare în ultima sîngerare a Soarelui ce apune¹⁾“. În așa condiții, poezia nu e decît un psalm sfînt, cîntat încet și prelung la căpătăiul unei imagini adorate. Căci nimic mai sfînt, mai mare și mai dulce ca vorba mamă.

Cuvînt mai drag, mai dulce nu-î
 În dragul grai al omului
 Ca mamă!
 Atît de-adînc și-atît de blînd
 Nemăestrit — și plin de gînd
 Ca mamă!

Orîcuî a fost odată spus —
 Eă nu știu cîste mai presus:
 Ca mamă.
 Iar cui s'a stîns acest cuvînt
 Trăește 'n lacrimi pe pămînt:
 Plîngî mamă!

¹⁾ *Pensées d'une reine.*

Această suferință e atât de mare că în orele de supremă gândire, Carmen Sylva nu se sfiște de a privi rece în față moartea.

Și ce păcat e, dacă mor ?..
Din larg de zări, doar eă sunt dus ;
N'a geme nici un piept de dor
Nici glas cu rost tremurător
N'a plânge de ce nu-s.

Și tot... cu temeri ce n'aă nume
Te strîng pahar cu luciri reci !
Eă las ce m'a lăsat o lume —
Un pic, și spulberat în spume
Mă sfărîm de-un țerm de veci.

Un strop și-atăta traiă neghiob
Și multul zbucium nu-l mai port,
Un strop, și-am smuls din lanț un rob,
Se sfărîmă un netrebnic ciob
Și totu-i mut și mort.

Sunt pleavă cîte le-am fost vrut
In van și sterp de rod
Tot ce-am zidit, tot ce am făcut ;
Tot sborul minții e'mprumut,
Tot ce-am gîndit — nerod.

E lumea fum și traiul fum,
Și fum ce-i bun și ce-i frumos,
Povara-i grea și-i silnic drum,
Vintreaua vieții-o'ntorn acum
Spre țermul fioros.

In noaptea trupului de tină,
Ce negru fumeșă și-avar
Vilvoarea vieții, — cînd senină
Străluce moartea 'n cupa plină —
Spre alte țermuri far !...

Și acestea toate din pricina unei convingeri adinci.

Că nu mai am dorințe
Nici visuri nu mai am
E că în totdeauna
Visând mă înșelam.

Din acel fond de convingere, din acea aprofundare a înțelesului vieții, derivă pacea melancolică a sufletului său, și mai ales bunătatea aceea senină care caracterizează întreaga sa poezie — ca și întreaga sa viață — și dă Carmen Sylvei imagina unei ființe învinsă, într'o luptă neegală, care continuă încă lupta fără nici o rază de speranță, ba chiar cu siguranța că va fi învinsă până în capăt, și cu toate acestea cu aerul senin și blînd zimbitor al unui martir conștient.

Indulgență, compătimire, iertare, iată trinitatea iconostasului său poetic, a bunătații sale fără margini, — bunătate care e floarea cea mai frumoasă a dragostii, și pe care Victor Hugo o consideră ca cel mai mare lucru omenesc. Indulgență pentru tot ce ne e scris; compătimire pentru tot ce suferim; iertare pentru tot ce se greșește. Iertare și mie, pare a ne zice Carmen Sylva, pentru că am avut iluzii; iertare pentru că am iubit; iertare mai cu seamă pentru că am cutezat să am iluzii și să iubesc. Căci lumea, pământul, în economia lui de planetă, pare că n'a voit să admită realizarea năzuințelor ideale; ele constituiesc o anomalie sufletească la ceice le aș. Cine știe, poate aiurea, în lumea soriilor care strălucesc de-asupra capetelor noastre și către care privesc poezii atâta, — probabil printr'un fel de divinațiune, — vor fi fiind planete mai încălzite, mai ferice, mai isbînditoare de doruri decît planeta noastră.

Pe pământ nu ne rămîne decît să fim îngăduitori, adică să privim întîmplările și lucrurile ce ne înconjoară, ba chiar și răutatea, fie a soartei, fie a oamenilor, cu bunătate, cu durere de inimă, cu milă, căci toate se întîmplă cum le e scris să se întîmple. Iar lumea iluziilor, a entuziasmului, a simțurilor, să o considerăm ca o lume de mirajuri, de vedenii ademinitoare și nimic mai mult. Așa povățuindu-mă mintea, ne spune Carmen Sylva, — simbolizată în acea »Floare a Reginei« din creerii munților, — nu trebuie să vă mirați că sunt înstrăinată, rece, senină.

Nu ziceți că trufie sfidătoare

Apasă strînse buzele-mi să tacă
Și albu-mi chip cu frig de ghiată 'mbracă
Și ris nu lasă viața-mi să 'nfioare ;

Și nici că nu viu printre flori — o floare —
Cî pururea stingheră și posacă
Nici doina de isvoară nu mă 'mpacă
Și nici duioase mîngăeri de soare.

Cînd naltul solitar mi-e muta cale
Sub soare vitreg ca lucirea ghețel
Cînd fruntea mi-o sărută doar nămeții, —

Cum vreți să știu fiorii dulci din vale
Extazul florii ce spre para vieții
Setos deschide albele petale ?..

Dar atunci, dacă pe aceste înălțimi ale gîndirii iluziile și emoțiile vieții sunt înăbușite sau înlăturate, nu e înlăturat oare izvorul însuși al poeziei, lupta aceea dintre ideal și mijloacele noastre de a-l realiza? S'ar părea că da, și cu toate acestea nu. În acest punct stă secretul cel mai mare al poeziei Carmen Sylvei, ca și al poeziei lui Eminescu: în contrazicerea dintre această senină și rece înțelepciune a neprețului vieții, pe deoparte, și dintre dragostea de viață, de natură, de frumos, pe de altă parte. Sufletul Carmen Sylvei fiind ca o cumpănă în care trag rînd pe rînd și cu putere două idealuri opuse: judecata sa rece și simțirea sa ferbinte, de cîteori una îi arată fatalitatea întîmplărilor pămîntești și o hotărâște

să se despartă de iluziile și emoțiile vieții, ca de o lume înșelătoare, — de atâtea ori simțirea sa izbutește s'o atragă pe pământ, s'o facă să iubească lumina, freamătul, florile, oamenii, amintirile. N'a sfinșit bine mintea sa, s'o convingă că în viață toate-s nimicuri, când vine inima și-i șoptește, cu aceeași putere de convingere, că acele nimicuri sunt totul în viață. În acest duel al gândirii sale supreme cu simțirea-i impetuoasă stă frumusețea poeziei melancolice a Carmen Sylvei, în care, cum am zis la început, sunt lacrimi parfumate de flori, și flori udate cu lacrimi, — așa cum cresc numai pe mormintele iubite.

Prin urmare, poezia Carmen Sylvei, departe de a ne învăța să părăsim iluziile și emoțiile inimii noastre, ne spune, din contra, că numai din împreunarea unui creier gânditor cu o inimă mișcată se poate naște poezia în înțelesul adevărat al cuvintului. Hamlet, care se zbuciumă în fața suferinții lui imense, e prima treaptă a poeziei; Leopardi, care privește senin fatalitatea, e o a doua și ultima treaptă a poeziei, e, ca s'o numim așa, metafizica poeziei, poezia în sine, cea din urmă esență abstractă a ei. Cea de a doua fază însă, presupune pe cea dintâi. Când privim seara, sub lumina lunii, marea liniștită, abia săltând în undele-i largi și voluptoase, nu trebuie să uităm că ea e alcătuită, așa cum o vedem, de mii și mii de fiuvii, care spumegă în puhoiul lor, aruncându-se sgomotoase din munți, unele în altele, până ajung în liniștea largă a mării. Cine nu înțelege că în valul moale al mării, în zarea aceea viorie, infinită, ideală, e zbuciumul turmentat al atâtor curenți, nu înțelege frumusețea întreagă a mării, precum cine n'are, ca să zicem așa, inducțiunea logică a poeziei, cine nu înțelege că în poezia calmă, august de senină, a Carmen Sylvei, sunt suferinți sublimate și emoții calmate, acela nu înțelege întreaga ei frumusețe.

De altfel, pentru a-și face cineva o idee de gradul de emotivitate din care pleacă această poezie blândă, n'are decât să privească o singură dată pe Carmen Sylva, făcând sau ascultând muzică, să vadă cum atunci toată ființa sa vibrează până în cutele cele mai intime; cum fruntea i se iluminează sub aureola de lumină a părului său, în freamăt parcă el însuși; cum ochii i se umplu de o bucurie inspirată, și cum se descarcă la sfinșitul bucății c'o exclamație admirativă de valurile emoțiunii sale innăbușite.

Pentru a înțelege încă legătura dintre gândirea și domeniul concret al simțirii sale, n'avem decât să privim o lucrare dintre picturile sale, cum e spre pildă evangelia pictată, în care gândirea religioasă e investmintată în flori, în iluminări, în simboale, descoperindu-ne astfel un suflet de artist mistic și amintindu-ne versurile lui Joas din *Athalie* — care versuri ar fi putut servi Evangheliei drept epilog.

J'adore la seigneur, on m'explique sa loi,
 Dans son livre divin on m'apprend à la lire
 Et déjà de ma main je commence à l'écrire.

Ca formă, în traduceri, nu putem să ne dăm bine seama. A traduce dintr'o limbă în alta o poezie este a apuca între degete aripele unui fluture: pulberea aceea fină care-i alcătuește frumusețea se pierde printre degete. Din chiar aceste

traducerii însă transpare o armonie și un colorit puternic, destăinuind o fire tot atât de muzicală cât și de iubitoare de plastic. Imaginile sale sunt mari, uriașe, însă pururea sub o culoare tristă.

Vîntul deșertului îi apare ca o »flacăra«, sbucnetul unui crater de vulcan ca »un muget al pămîntului sătul de viața-î«, luna, care pentru noi toți nu e decât un corn strălucitor, pentru Carmen Sylva ea e »o fecioară în rugăciune, cu brațele ridicate la cer, în tăcerea adincă a nopții.«

În poezia *Vîntul*, copacul e considerat ca liră și vîntul ca poet; ei cîntă :

Extazul iubirii
Din văi până 'n cer...

Iată, în câteva cuvinte, talentul poetic al Carmen Sylvei. Hotărit, cum l'am văzut, de o nenorocire, el și-a luat zborul în lumea gîndirii, privind spre o imagine adorată, și *ne-a dat, pentru întăia oară, pe pămîntul acestei țări, poezia sentimentului de mamă*. Acest sentiment, prin puterea impulsivității de rasă și printr'o înaltă filozofie în concepțiunea vieții, a fost întins, generalizat *într'un ideal suprem de iubirea binelui, a frumosului, a de-aproapelui, mai mult decât pe sine însuși*, încercînd a depăși astfel, marea și profund divină dogmă evanghelică a iubirii de-aproapelui ca pe sine însuși. Iată punctul culminant al poeziei Carmen Sylvei, căci, cum zice poetul :

O, de-ar fi iubirea 'n lume doar atîta câtă nu e,
Câte-ar fi din ce-s doar visuri, cine-ar ști acum să spue?...
.....
Te-ai simți trăind în alții și trăind pe vecinicie !...

Prin sensibilitatea Carmen Sylvei și prin cunoștințele și gustul dobîndit din literaturile lumii, poezia sa a fost exprimată într'un stil de o delicateță eterată, de o subtilitate unică.

Iată pentru ce noi, care iubim și respectăm adînc pe Regina noastră, avem încă o mai profundă venerație pentru Carmen Sylva. Pe înălțimea unui tron, s'aũ trezit multe alte ființe în decursul timpului și în largul spațiului; dar puține, foarte puține, aũ fost acele care s'aũ avîntat de ele singure și atît de sus, prin patimele și suferințele lor, în regiunile idealului.

Mai e încă un punct conclusiv. Prin atitudinea tristă a poeziei de care ne ocupăm, înțelegem deșertăciunea vieții exterioare, a măreției și onorurilor. În adevăr, câte lucruri n'aũ strălucit pe lingă viața Carmen Sylvei? Ele aũ rămas în umbră, pe marginea pașilor săi. Viața în sine, viața aceea care e în noi toți, cu misterul ei nepătruns, iată ce a scrutat sufletul și cugetul Carmen Sylvei.

Senzibilisînd această atitudine a poeziei Carmen Sylvei, ea ne apare ca un frumos peisaj de seară, cu stelele aprizîndu-se încet una câte una, cu liniștea adîncă ce se întinde peste toată firea, cu luna răsărînd încet la orizont și descoperînd minții noastre, discret—ca într'un vis al luminei — tainica și eterna melancolie a vieții.